

Матеріал надійшов до редакції 2.03.2025р.

УДК 376:37.091-021.321

Ірина Орленко,

доктор філософії PhD, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти та реабілітації
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
докторант Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України
E-mail: irinaorlenko901@gmail.com,
ORCID ID 0000-0002-6322-0217
Researcher ID N-2205-2018

Iryna Orlenko,

Doctor of Philosophy PhD, Associate Professor of the special department and inclusive education and rehabilitation
Southern Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky, Odesa, Ukraine,
doctoral student of the Mykola Yarmachenko Institute of Special Pedagogy and Psychology of the National Academy of Sciences of Ukraine

Державний заклад
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського,
вулиця Старопортофранківська, 26,
Одеса, Одеська область, 65000, Україна

State institution
South Ukrainian National
Pedagogical University named after K. D. Ushynskiy,
Staroportofrankivska street, 26,
Odesa, Odesa region, 65000, Ukraine

РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СТРАТЕГІЧНІ ПІДХОДИ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ

DEVELOPMENT OF INCLUSIVE RESOURCE CENTRES UNDER MARTIAL LAW: STRATEGIC APPROACHES AND METHODOLOGICAL GUIDELINES

Анотація. У статті розглянуто актуальні організаційно-методичні умови діяльності інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення. На основі нормативно-правових актів Міністерства освіти і науки України окреслено нові завдання ІРЦ, спрямовані на забезпечення комплексної оцінки та системного кваліфікованого супроводу осіб з особливими освітніми потребами (ООП), зокрема, які вимушено змінили місце проживання. Проаналізовано діяльність ІРЦ щодо забезпечення інклюзивного освітнього середовища для осіб з особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану.

Мета статті – аналіз діяльності ІРЦ щодо забезпечення інклюзивного та безбар'єрного освітнього середовища для осіб з особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану.

З'ясовано основні проблеми, з якими стикаються ІРЦ, серед яких – кадровий дефіцит (реабілітологи, сурдопедагоги, тифлопедагоги, корекційні педагоги), необхідність уніфікації нормативної документації, що регулює категоризацію освітніх труднощів, недостатнє та несвоєчасне фінансування, брак методичної літератури, невідповідність приміщень ІРЦ стандартним вимогам тощо.

Обґрунтовано стратегічні підходи діяльності ІРЦ та визначені гнучкі форми організації роботи ІРЦ, а також розроблено науково обґрунтовані стратегії та рекомендації, спрямовані на формування адаптивної освітньої системи, здатної ефективно реагувати на сучасні виклики та потреби дітей з дітей з особливими освітніми потребами.

Висвітлено заходи щодо організації освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами, надання інформаційної підтримки їхнім батькам, створення умов для психологічної допомоги та реалізації корекційно-розвивальних послуг, у тому числі в дистанційному форматі. Комплексний підхід до діяльності ІРЦ сприяє підвищенню якості психолого-педагогічного супроводу, адаптації освітнього середовища та створенню максимально сприятливих умов для навчання та соціалізації дітей з ООП.

Ключові слова: інклюзія, спеціальна освіта, особливі освітні потреби, інклюзивно-ресурсні центри, воєнний стан.

Abstract. The article examines the current organisational and methodological conditions for the activities of inclusive resource centres (IRCs) in the context of martial law and post-war recovery. Based on the regulatory legal acts of the Ministry of Education and Science of Ukraine, the author outlines new tasks of IRCs aimed at providing comprehensive assessment and systematic qualified support for persons with special educational needs (SEN), in particular, those who have been forced to change their place of

residence. The article analyses the activities of the IRC in ensuring an inclusive educational environment for persons with special educational needs under martial law.

The purpose of the article is to analyse the activities of the IRC to ensure an inclusive and barrier-free educational environment for persons with special educational needs under martial law.

The author identifies the main problems faced by the IRCs, including staff shortages (rehabilitation specialists, sign language teachers, typhlopedagogues, correctional teachers), the need to unify the regulatory documentation governing the categorisation of educational difficulties, insufficient and untimely funding, lack of methodological literature, non-compliance of the IRC premises with standard requirements, etc.

The main challenges faced by participants in the educational process are identified, and evidence-based strategies and recommendations are developed aimed at forming an adaptive educational system capable of effectively responding to the current challenges and needs of children with special educational needs. The strategic approaches to the IRC's activities are substantiated and flexible forms of organising the IRC's work are identified.

The article highlights measures to organise the educational process for children with special educational needs, provide information support to their parents, create conditions for psychological assistance and implement correctional and developmental services, including in a remote format. An integrated approach to the activities of the IRC helps to improve the quality of psychological and pedagogical support, adaptation of the educational environment and creation of the most favourable conditions for the education and socialisation of children with SEN.

Key words: inclusion, special education, special educational needs, inclusive resource centres, martial law.

Актуальність дослідження. Інклюзивна освіта є одним із ключових напрямів сучасної освітньої політики, що спрямована на забезпечення рівного доступу до якісного навчання для дітей з особливими освітніми потребами. У цьому контексті інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ) відіграють важливу роль у реалізації інклюзивного підходу шляхом надання комплексної психолого-педагогічної, корекційно-розвиткової та реабілітаційної допомоги дітям, їхнім родинам, педагогам та громаді.

Запровадження воєнного стану в Україні, спричинене повномасштабною військовою агресією, істотно змінило соціальні й освітні умови для дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Масові переміщення населення,

психологічна травматизація дітей, порушення сталої роботи освітніх закладів зумовили необхідність перегляду організаційно-методичних засад функціонування інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ).

Актуальність дослідження зумовлено потребою у створенні ефективної системи підтримки дітей з особливими освітніми потребами в умовах війни та післявоєнного відродження, що передбачає комплексну діагностику, адаптацію освітнього процесу, психологічну допомогу та розвиток дистанційних корекційно-розвивальних послуг. Важливість наукового аналізу цієї проблематики зумовлено необхідністю вироблення стратегічних підходів до діяльності ІРЦ у кризових ситуаціях, забезпечення безперервності інклюзивної освіти та інтеграції дітей з особливими освітніми потребами у нові соціальні й освітні умови.

Дослідження спрямовано на вдосконалення організаційних механізмів роботи ІРЦ, що сприятиме підвищенню якості освітніх послуг та соціальній адаптації дітей з особливими освітніми потребами у складних суспільних умовах.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Надання якісних послуг для дітей з особливими освітніми потребами можливо за умови досконалої діяльності ІРЦ та розвитку філософії інклюзії в суспільстві. Питання інклюзивної освіти має потужну теоретико-методологічну базу, що має стати підґрунтям сучасних змін у складних воєнних умовах: концептуальні положення інклюзивної освіти (Дж. Лупарт, Т. Лорман та ін.); сучасні наукові погляди щодо підготовки вчителів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами (Ю. Бистрова, В. Бондар, І. Демченко, Є. Клопота, О. Мартинчук, С. Миронова, В. Синьов, А. Шевцов, Д. Шульженко, Н. Ярмола та ін.); теоретичні основи організації командної взаємодії психолого-педагогічних фахівців в умовах інклюзивного освітнього середовища (В. Засенко, Е. Данілавичуте, С. Кульбіда, С. Литовченко, Л. Прохоренко, Т. Сак, Н. Ярмола та ін.); сутність і закономірності розвитку дітей з особливими освітніми потребами (І. Бех, В. Засенко, В. Бондар, І. Єременко, С. Максименко, Л. Прохоренко, В. Синьов, Г. Соколова, М. Ярмаченко); концептуальні положення розвитку освіти в Україні (І. Зязюн, В. Кремень, В. Луговий, В. Огнев'юк, О. Топузов та ін.).

Метою даного дослідження є всебічний аналіз діяльності ІРЦ щодо забезпечення інклюзивного та безбар'єрного освітнього середовища для осіб з особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану. У рамках дослідження здійснено ідентифікацію основних викликів, з якими стикаються учасники освітнього процесу, а також розроблено науково обґрунтовані стратегії та рекомендації, спрямовані на формування адаптивної освітньої системи, здатної ефективно реагувати на сучасні виклики та потреби дітей з дітей з особливими освітніми потребами.

Методи дослідження – теоретичні методи, спрямовані на формування теоретичних узагальнень і визначення закономірностей досліджуваного явища: вивчення наукових праць, нормативно-правових актів та практичних рекомендацій, що стосуються інклюзивної освіти осіб з особливими освітніми потребами. Емпіричні методи охоплюють опитування фахівців та керівників ІРЦ, педагогів, психологів, батьків дітей з ООП з метою визначення основних викликів і бар'єрів у сфері інклюзивної освіти та метод інтерв'ювання для дослідження практичного досвіду впровадження інклюзивних освітніх стратегій.

Теоретичне дослідження охоплювало аналіз актуальних викликів у забезпеченні доступної та інклюзивної освіти для осіб із особливими освітніми потребами (ООП) в умовах динамічних соціальних, технологічних і педагогічних трансформацій. Особлива увага приділялася ідентифікації основних бар'єрів, що ускладнюють участь таких осіб у навчальному процесі, та вивченню стратегій їх подолання шляхом впровадження безбар'єрних підходів.

Дослідження також містило аналіз ефективних інклюзивних практик, спрямованих на формування освітнього середовища, що відповідає індивідуальним потребам кожного здобувача освіти. Окремо було розглянуто роль сучасних освітніх технологій у забезпеченні інклюзивності, зокрема цифрових інструментів для адаптації навчального процесу та персоналізації навчання.

Крім того, оцінювалися механізми інтеграції принципів інклюзивної освіти на рівні освітніх програм, методичних підходів та системи професійної підготовки педагогів. Для глибшого розуміння проблем, з якими стикаються особи з ООП,

було проведено онлайн-інтерв'ю та фокус-групові обговорення, що дали змогу врахувати особистий досвід і суб'єктивне сприйняття респондентів. На основі отриманих даних було сформульовано дослідницькі питання, які лягли в основу розробки інструментарію дослідження, наприклад: «Які системні бар'єри обмежують реалізацію права дитини з ООП на інклюзивну освіту? Як в освітньому процесі враховуються індивідуальні потреби кожної дитини з ООП? Які труднощі виникають у вчителів та асистентів у процесі роботи з дітьми з ООП? Які ресурси та технічні засоби є критично необхідними для ефективного навчання дітей з ООП? Якими є першорядні потреби закладів освіти для якісної організації інклюзивного навчання? Якими є першорядні потреби інклюзивно-ресурсних центрів для якісної організації інклюзивного навчання?» та ін.

Цільова група дослідження – учасники освітнього процесу, які створюють інклюзивний освітній простір для дітей з ООП. Дослідження передбачало проведення фокус-групових дискусій в онлайн-форматі та онлайн-опитування. До загальної вибірки увійшли 114 респондентів: 28 директорів ІРЦ, 40 фахівців ІРЦ, 30 педагогів інклюзивних та спеціальних закладів освіти, 16 батьків дітей з ООП. У межах дослідження застосовано якісні та кількісні методи аналізу, що забезпечило комплексний підхід до вивчення проблеми.

Результати дослідження. Упродовж останніх десятиліть спостерігається тенденція до зростання кількості дітей з дітьми з особливими освітніми потребами, що зумовлює потребу в удосконаленні механізмів підтримки таких дітей у закладах освіти. Згідно з даними Міністерства освіти і науки України, кількість дітей, які потребують інклюзивного навчання, щороку зростає. Потужною підтримкою для дітей з особливими потребами та їх батьків, педагогів та громад в нашій країні стали інклюзивно-ресурсні центри.

Інклюзивно-ресурсні центри відіграють ключову роль у забезпеченні доступу до якісної освіти для дітей з особливими освітніми потребами. Їх діяльність спрямовано на всебічну підтримку таких осіб, їхніх батьків та педагогічних працівників, що працюють в інклюзивному середовищі. Діяльність ІРЦ спрямовано не лише на безпосередню роботу з дітьми, а й на підтримку їхніх батьків та

педагогічних працівників. Фахівці ІРЦ консультують батьків та законних представників дитини з особливими освітніми потребами щодо її розвитку, особливостей навчання та виховання. Це сприяє формуванню позитивного ставлення до особливостей дитини та підвищенню рівня обізнаності батьків щодо ефективних методів підтримки її розвитку. Надання консультативної та психологічної допомоги батькам сприяє формуванню позитивної мотивації до розвитку дитини, підвищенню рівня обізнаності батьків щодо організації її навчання та виховання.

Педагогічні працівники ІРЦ в межах своїх завдань проводять семінари, тренінги та майстер-класи, що сприяє професійному розвитку освітян та обміну досвідом у сфері інклюзивної освіти. У разі потреби фахівці ІРЦ беруть участь у засіданнях психолого-педагогічного консилиуму у спеціальних закладах загальної середньої освіти. Це дає можливість забезпечити узгодженість у підходах до навчання дітей з особливими освітніми потребами та оптимізувати процес їхньої адаптації.

Однак, щоб забезпечити безперервність освітнього процесу, ефективну взаємодію між різними учасниками освітнього середовища та адаптацію освітніх практик до умов воєнного стану потрібно звернути увагу на зв'язок спеціальної та інклюзивної освіти. Це є важливим викликом сучасності і водночас – підґрунтям міждисциплінарної взаємодії всіх учасників освітнього процесу у роботі з дитиною з особливими освітніми потребами.

Одним із ключових принципів діяльності ІРЦ є міждисциплінарний підхід, що передбачає взаємодію фахівців різного профілю (психологів, логопедів, дефектологів, реабілітологів) для всебічної оцінки розвитку дитини та надання їй необхідної підтримки. Проте в умовах воєнного часу центри стикаються з кадровим дефіцитом: через це багато ІРЦ змушені функціонувати з мінімальною кількістю працівників, що впливає на якість та кількість наданих послуг. За результатами нашого дослідження кадровий дефіцит найбільше торкнувся таких категорій фахівців як реабілітологи, сурдопедагоги, тифлопедагоги, корекційні педагоги. Так, 69% опитуваних вказали на неузгодженість щодо атестації фахівців, відсутність нормативів розподілу робочого часу; 58% респондентів вказують на

складність визначення навантаження працівників, проблеми з тарифними розрядами; 82% респондентів вважають несправедливим прирівнювання фахівців з різним рівнем кваліфікації до одного тарифного розряду, що призводить до зниження мотивації і відтоку кадрів. Низька заробітна платня, неузгоджені кадрові питання, відсутність в закладах необхідного обладнання для роботи не мотивує повертатися після навчання фахівців в громади.

Але це не єдина проблема, з якою стикнулися ІРЦ. Аналізуючи результати нашого дослідження, було виявлено низку проблем, що ускладнюють ефективну діяльність ІРЦ у воєнний час.

За результатами нашого дослідження, регіональний розподіл осіб, які звертаються до ІРЦ, значно варіюється. Так, у східних областях України 90% осіб, які потребують допомоги фахівців ІРЦ, становлять місцеві жителі, а близько 10% – внутрішньо переміщені особи (ВПО) із зон активних бойових дій. У західних областях цей показник розподіляється так: понад 80% – місцеві жителі, понад 20% – ВПО. Водночас у прикордонних областях (як східних, так і західних) до ІРЦ звертається в середньому 30% місцевих жителів, 10% – внутрішньо переміщених осіб і 60% – представників національних меншин. Отже, ми бачимо значне зростання навантаження на ІРЦ у регіонах із високою концентрацією внутрішньо переміщених осіб щодо проведення комплексної оцінки та здійснення системного кваліфікованого супроводу осіб з ООП, які вимушено змінили місце проживання. Фахівці ІРЦ визначають категорію (тип) особливих освітніх потреб, ступінь їхнього прояву та рівень підтримки, необхідний для ефективного навчання дитини в закладі освіти. Це дає можливість розробити оптимальну модель навчання та адаптації освітнього процесу. Водночас сьогодні постає нагальна потреба у вдосконаленні підходів до визначення рівня підтримки та класифікації труднощів за сучасними методиками. За результатами аналізу, більше ніж 77% керівників ІРЦ відзначають необхідність уніфікації нормативної документації, що регулює категоризацію освітніх труднощів, поступового переходу від нозологічного підходу до концепції освітніх труднощів, а також розширення кола фахівців, які мають право проводити корекційно-розвиткові заняття. Важливим аспектом

залишається узгодження типології таких труднощів та розроблення стандартизованого переліку корекційно-розвиткових занять, що підлягає подальшій адаптації відповідно до сучасних потреб освіти.

Понад 60% учасників дослідження відзначили недостатнє забезпечення методичними матеріалами та ресурсами, що значно ускладнює процес підготовки та навчання дітей з особливими освітніми потребами. Зокрема, в різних регіонах спостерігаються труднощі з доступністю підручників для таких дітей, а також відсутність методичних рекомендацій щодо їх ефективного використання.

Крім того, респонденти наголошують на дефіциті методичних напрацювань для роботи з дітьми з ООП, а також з дітьми-переселенцями, які зазнали психотравмувальних впливів унаслідок війни.

Окрему проблему становить несвоєчасне фінансування: понад 72% респондентів вказують на недостатнє та несвоєчасне фінансування, що істотно ускладнює діяльність відповідних центрів, перешкоджаючи їх розвитку та вдосконаленню корекційно-освітніх підходів.

Болючим питанням є невідповідність приміщення ІРЦ усталеним вимогам, близько 65% керівників ІРЦ вказали на недостатню загальну площу, відсутність окремих кабінетів фахівців, архітектурні бар'єри тощо.

За цей час у нормативно-правовій базі, що регламентує діяльність інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ), відбулися і значущі позитивні зміни. Зокрема, було впроваджено цифрову систему АС ІРЦ, яка оптимізує процес реєстрації осіб з особливими освітніми потребами та забезпечує ефективну інформаційну підтримку.

Розроблено рекомендації щодо організації освітнього процесу для дітей з ООП у спеціальних та позашкільних закладах освіти, а також в умовах інклюзивного навчання. Запропоновано різноманітні моделі та форми здобуття освіти, що сприяє формуванню індивідуалізованих освітніх траєкторій, орієнтованих на потенційні можливості, актуальні потреби та інтереси кожної дитини.

Фахівці інклюзивно-ресурсних центрів значно розширили напрями своєї професійної діяльності, розробивши та впровадивши нові підходи до надання

корекційно-розвивальних послуг і психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами. Значну увагу педагоги приділяють удосконаленню методик роботи в кризових ситуаціях, що є надзвичайно актуальним в умовах воєнного стану та вимушеного переміщення родин.

Окрім того, фахівці ІРЦ опанували ефективні технології дистанційної роботи, що дає змогу забезпечити безперервність корекційно-розвиткової та консультативної підтримки незалежно від місця перебування дитини чи її сім'ї.

Методологічна основа інклюзивної освіти та діяльності ІРЦ ґрунтується на фундаментальних принципах гуманізму та забезпечення рівних прав дитини на якісну освіту та всебічний розвиток незалежно від життєвих обставин. Особливу увагу приділено створенню безпечного, підтримувального та інклюзивного середовища для дітей з особливими освітніми потребами (ООП) та їхніх родин, що є критично важливим у контексті подолання наслідків воєнних подій та сприяння соціальній згуртованості.

Зокрема, компетентнісний підхід, що використовується в діяльності ІРЦ орієнтовано на формування та розвиток ключових компетентностей, необхідних для успішної соціалізації, навчання та самореалізації дитини з ООП. Особливий акцент робиться на когнітивному, комунікативному та емоційно-вольовому розвитку, що сприяє її автономності та інтеграції в суспільство. Інклюзивний підхід передбачає забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх дітей, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей, соціально-економічного статусу, стану здоров'я чи життєвих обставин. Передбачає модифікацію навчального середовища, впровадження диференційованих методик та застосування технологій універсального дизайну в освіті. Водночас психосоціальний підхід інтегрує освітню, психологічну та соціальну підтримку для подолання стресових і травматичних наслідків, зумовлених воєнними подіями. Передбачає впровадження програм психоемоційної стабілізації, розвиток резильєнтності та формування механізмів адаптації у дітей, їхніх родин і педагогів.

Важливим аспектом ефективності є можливість швидкого реагування та адаптації організаційно-методичних умов навчання відповідно до змінних обставин

воєнного часу, кризових ситуацій та процесу повоєнної відбудови. Охоплює розробку адаптивних навчальних програм, застосування дистанційних та змішаних форм навчання, а також створення мобільних освітніх команд для роботи в екстрених умовах.

Запровадження цих підходів сприятиме формуванню ефективної інклюзивної освітньої системи, здатної забезпечити якісне навчання, психологічну підтримку та соціальну інтеграцію дітей з ООП у складних соціальних і гуманітарних умовах.

Також для створення якісної та безперервної системи підтримки дітей з особливими освітніми потребами в умовах воєнних викликів, передусім, потрібно чітко визначити гнучкі форми організації роботи ІРЦ, що базуються на стратегічних підходах діяльності ІРЦ у кризових ситуаціях.

Такими формами організації роботи ІРЦ мають бути індивідуальні, групові, масові, дистанційні, кризові мобільні групи. Розглянемо детальніше запропоновані форми роботи.

Отже, індивідуальні форми організації роботи ІРЦ передбачають індивідуальні консультації для дітей, батьків і педагогів; психологічний супровід дітей із посттравматичними розладами; індивідуальні плани розвитку для дітей з ООП, враховуючи їхні потреби в умовах кризи. В групові форми організації роботи включено психологічні тренінги для дітей і підлітків, спрямовані на розвиток емоційної стійкості; групові заняття для батьків щодо підтримки дітей у кризових ситуаціях; супервізійні групи для педагогів і фахівців ІРЦ. Масові форми організації роботи потрібні для створення освітніх кампаній щодо підвищення обізнаності суспільства про проблеми інклюзивної освіти в умовах війни; онлайн-конференції, вебіари для поширення кращих практик роботи ІРЦ в умовах кризи; форумні заходи для обміну досвідом між фахівцями різних регіонів. Використання дистанційних форм організації роботи дасть можливість забезпечити доступ до освітніх і психологічних послуг; віртуальні консультації та вебіари для дітей і батьків, які перебувають у зонах бойових дій або на тимчасово окупованих територіях; телемедичні платформи для дистанційної психолого-педагогічної діагностики. Створення кризових мобільних команд швидкого реагування

необхідно для роботи в зонах із підвищеним рівнем небезпеки; виїзні консультації мобільних ІРЦ в місця тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб.

Перераховані форми організації роботи ІРЦ, адаптовані до різних умов, дадуть можливість фахівцям: забезпечити безперервність освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами у кризових умовах; підвищити рівень готовності педагогів і фахівців ІРЦ до роботи в умовах надзвичайних ситуацій; забезпечити ефективну психологічну підтримку дітей, батьків і педагогів та розширити доступ до дистанційних освітніх послуг для дітей з особливими освітніми потребами. Комплексний підхід до діяльності ІРЦ сприяє підвищенню якості психолого-педагогічного супроводу, адаптації освітнього середовища та створенню максимально сприятливих умов для навчання та соціалізації дітей з ООП.

Аналіз діяльності ІРЦ щодо забезпечення інклюзивного освітнього середовища для осіб з особливими освітніми потребами в умовах воєнного стану дав можливість створити певні стратегії ефективного управління та розширити форми організації роботи ІРЦ. Це дозволить сформувати адаптивну освітню систему та забезпечити безперервність освітнього процесу, психологічну підтримку та доступність послуг в умовах надзвичайних ситуацій. А також вплине на формування інклюзивних цінностей нашого суспільства, де кожна дитина має рівні можливості для навчання та розвитку.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Функціонування інклюзивно-ресурсних центрів є важливим чинником ефективної реалізації інклюзивної освіти в Україні. В умовах війни вони стикаються з численними викликами, серед яких – кадровий дефіцит, перевантаженість, неузгодженість нормативної бази та недостатнє фінансування. Оптимізація роботи ІРЦ потребує не лише кадрового посилення, а й впровадження нових моделей співпраці з місцевими громадами, міжнародними організаціями та освітніми установами. Методологічні засади інклюзивної освіти та діяльності інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) в умовах воєнних викликів та повоєнної відбудови є ключовим фактором забезпечення рівного доступу до якісної освіти для дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Вони ґрунтуються на фундаментальних принципах гуманізму, прав дитини

та необхідності створення безпечного, підтримувального освітнього простору, що сприяє соціальній згуртованості та подоланню наслідків травматичних подій. Комплексний підхід до організації діяльності ІРЦ в умовах воєнного часу сприятиме створенню ефективної системи інклюзивної освіти, здатної забезпечити не лише академічний розвиток дітей з ООП, а й їхню психологічну стійкість, соціальну інтеграцію та рівноправну участь у житті суспільства. Подальший розвиток ІРЦ потребує державної підтримки, вдосконалення нормативних актів та збільшення інвестицій у людський капітал, що сприятиме підвищенню якості освітніх можливостей для дітей з особливими потребами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Засенко, В.В. (2024). Освіта осіб з особливими потребами: проблеми війни і миру. *Особлива дитина: навчання і виховання.*, 3(115), 20–36.
2. Зубченко, С.О., Каплан, Ю.Б. & Тищенко, Ю.А. (2020). Створення безбар'єрного середовища та соціальна інклюзія: світовий досвід для України : аналітична доповідь. Київ : НІСД.
3. Інформаційно-аналітичний збірник «Освіта України в умовах воєнного стану». Київ (2022).
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpnevakonferencia/2022/Mizhn.serpn.pe d.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirnOsvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>
4. Лист МОН № 1/3710-22 від 28.03.2022 «Про роботу інклюзивно-ресурсних центрів та організацію освітнього процесу для осіб з особливими потребами у період воєнного стану». URL: <https://drive.google.com/file/d/15JpIFmG9Eoui6khWCgM9UvxvqJAHl6xi/view>
5. Макаруч, Н. (2019). Психологічна допомога дітям з особливостями психофізичного розвитку у подоланні наслідків перебування у зоні військового конфлікту. Сучасні технології в освіті. веб-сайт
6. Миронова, С.П., & Буйняк, М. (2021). Особливості управлінської діяльності в закладі інклюзивної освіти. Соціальна т освітня інклюзія: історія, сучасність та перспективи розвитку (колективна монографія у 2 частинах. Частина 1) (с. 19–31). Чернівці: «Технодрук».
7. Прохоренко, Л., Стойка, В., & Йовдій, В. (2024). Інклюзивно-ресурсні центри в умовах війни: окремі питання освіти дітей з особливими потребами. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови.*, 2(23), 115–130.

8. Прохоренко, Л. (2024). Інклюзивність та безбар'єрність освітнього простору: діти з особливими освітніми потребами. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови.*, 2(25), 203–219.

9. Про внесення змін до Положення про інклюзивно-ресурсний центр. Постанова від 24 грудня 2024 р. № 1491 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1491-2024-%D0%BF#Text>.

10. Скрипник, Т., Мартинчук, О., Софій, Н., & Тищенко, Л. (2023). Координатор інклюзивного навчання як виклик для української освітньої системи. *Науковий журнал Хортицької національної академії*, (8), 16. URL: <https://journal.khnnra.edu.ua/index.php/njKhNA/article/view/2325>.

11. Соколова, Г., & Кравець, Ю. (2023). Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами: організаційні і методичні аспекти. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови.* 2(23), 178–195.

REFERENCES

1. Zasenka, V.V. (2024). Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: problemy viiny i myru. [Education of persons with special needs: issues of war and peace]. *Osoblyva dytyna: navchannia i vykhovannia.*, 3(115), 20–36. [in Ukrainian].

2. Zubchenko, S.O., Kaplan, Yu.B. & Tyshchenko, Yu.A. (2020). Stvorennia bezbar'iernoho seredovysheha ta sotsialna inkluziia: svitovyi dosvid dlia Ukrainy : analitychna dopovid. [Creating a barrier-free environment and social inclusion: world experience for Ukraine: analytical report]. Kyiv : NISD. [in Ukrainian].

3. Informatsiino-analitchnyi zbirnyk «Osvita Ukrainy v umovakh voiennoho stanu».[Information and analytical collection «Education in Ukraine under martial law»]. Kyiv (2022). [in Ukrainian].

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpnevakonferencia/2022/Mizhn.serp.n.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analitic.zbirnOsvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>

4. Lyst MON No 1/3710-22 vid 28.03.2022 «Pro robotu inkluzyvno-resursnykh tsentriv ta orhanizatsiiu osvitnoho protsesu dlia osib z osoblyvymy potrebamy u period voiennoho stanu». [On the work of inclusive resource centers and the organization of the educational process for persons with special needs during martial law]. URL:

<https://drive.google.com/file/d/15JpIFmG9Eoui6khWCgM9UvqvqJAHL6xi/view> [in Ukrainian].

5. Makarchuk, N. (2019). Psykholohichna dopomoha ditiam z osoblyvostiamy psykhofizychnoho rozvytku u podolanni naslidkiv perebuvannia u zoni viiskovoho konfliktu.

[Psychological assistance to children with psychophysical development disabilities in overcoming the consequences of being in a military conflict zone]. *Suchasni tekhnologii vosviti*. veb-sait [in Ukrainian].

6. Myronova, S.P., & Buiniak, M. (2021). Osoblyvosti upravlinskoi diialnosti v zakladi inkluzyvnoi osvity. Sotsialna ta osvitnia inkluziia: istoriia, suchasnist ta perspektyvy rozvytku [Peculiarities of management activities in an inclusive education institution. Social and educational inclusion: history, present and development prospects] (kolektyvna monohrafiia u 2chastynakh. Chastyna 1) (s. 19–31). Chernivtsi: «Tekhnodruk». [in Ukrainian].

7. Prokhorenko, L., Stoika, V., & Yovdii, V. (2024). Inkluzyvno-resursni tsentry v umovakh viiny: okremi pytannia osvity ditei z osoblyvymy potrebamy. [Inclusive resource centers in wartime: specific issues of education for children with special needs.]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy.*, 2(23), 115–130. [in Ukrainian].

8. Prokhorenko, L. (2024). Inkluzyvnist ta bezbariernist osvitnoho prostoru: dity z osoblyvymy osvitnimy potrebamy. [Inclusivity and barrier-free educational space: children with special educational needs]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy.*, 2(25), 203–219. [in Ukrainian].

9. Pro vnesennia zmin do Polozhennia pro inkluzyvno-resursnyi tsentr. [On amendments to the Regulations on the Inclusive Resource Center]. Postanova vid 24 hrudnia 2024 r. № 1491 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1491-2024-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

10. Skrypnyk, T., Martynchuk, O., Sofii, N., & Tyshchenko, L. (2023). Koordinator inkluzyvnoho navchannia yak vyklyk dlia ukrainskoi osvitnoi systemy. [Inclusive Education Coordinator as a Challenge for the Ukrainian Education System]. *Naukovyi zhurnal Khortytskoi natsionalnoi akademii*, (8), 16. URL: <https://journal.khnnra.edu.ua/index.php/njKhNA/article/view/2325>. [in Ukrainian].

11. Sokolova, H., & Kravets, Yu. (2023). Psykholoho-pedahohichniy suprovid ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy: orhanizatsiini i metodychni aspekty. [Psychological and pedagogical support for children with special educational needs: organizational and methodological aspects]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shliakhy rozbudovy.* 2(23), 178–195. [in Ukrainian].

Матеріал надійшов до редакції 9.03.2025р.

УДК 376:364-53(477)]37-044.332“364”

Леся Прохоренко,

доктор психологічних наук, професор,